

Dzīvespriecīgi saimniekstāsti par un ap dzīvi laukos sadarbībā ar bloga *Poliannas piegājiens* autori Moniku Sproģi.

AREI direktore Ineta Stabulniece, LLU zinātnu prorektore Irina Arhipova, ZM parlamentārais sekretārs Jānis Grasbergs, AREI vadošā pētniece Sanita Zute un SIA *Krastmaļi Sēklas* vadītājs Mārtiņš Flaksis.

Selekcijas loma nākotnes lauksaimniecībā

Latvijas Lauksaimniecības universitātē oktobra beigās notika starptautiska konference *Izaicinājumi augu selekcijā: kāda ir selekcijas loma nākotnes lauksaimniecībā*, ko rīkoja Agroresursu un ekonomikas institūts (AREI) sadarbībā ar Latvijas Lauksaimniecības universitāti. Sanākušie sprieda par augu selekcijas lomu mūsdienās, par selekcijas devumu ražošanas konkurētspējas un stabilitātes kontekstā un analizēja, kā nodrošināt selekcijas ilgtspēju un attīstību, ja nacionālā līmenī ar selekcijas darbu lepojamies, bet politiskā līmenī nespējam vienoties par nozares finansējumu.

TEKSTS: Monika SPROĢE. FOTO: AREI

Tāpat selekcionārus tirda jautājums, vai pētniecībai un selekcijas šķirņu izveidei jābūt valsts finansētam pasākumam, vai tomēr šī joma jānovirza komersantu pārziņā. Ja selekcija paliek valsts pārziņā, trūkst skaidrības un vienotas koncepcijas, kur ņemt vairāk līdzekļu selekcijas darbam – dibināt patērētāju – ražotāju kooperatīvus, vērsties pie zemniekiem, skubināt politikus, apelēt pie līdzmaksājumiem selekcijai un šķirņu autoratlīdzību maksājumiem? Ja tomēr selekciju un jauno šķirņu veidošanu atstāj komersantiem, pastāv risks zaudēt sugu daudzveidību, jo uzņēmējdarbībā svarīga ir peļņa, kāpēc gan strādāt ar dažādu sugu selekciju, ja var attīstīt tikai, teiksim, trīs populārākās – tās, kuras nes lielāko peļņu. Kā pareizāk?

Zemkopības ministrijas parlamentārais sekretārs Jānis Grasbergs pārliecinošā tonī teica, ka selekcijas joma Latvijai ir ļoti būtiska, jo klimata izmaiņu rezultātā daudzas šķirnes un sugas

mums, iespējams, vairs nebūs izmantojamas. Tāpēc selekcionāriem ir jāklūst par vizionāriem, lai saprastu, kas zemniekam būs vajadzīgs pēc pieciem gadiem. J. Grasbergs uzsvēra, ka vislabākos rezultātus iespējams sasniegt, ja zinātne, selekcija un ražošana strādā kopsolī. Viņaprāt, mainās arī sabiedrības uztvere, cilvēki izvēlas bioloģisko pārtiku, un šis fakts zinātniekiem paver jaunus apvēršņus – pētīt un attīstīt tās šķirņu līnijas, kas ir rezistentas pret kaitēkļiem un slimībām, jo, kā zināms, bioloģiskajā lauksaimniecībā ķīmiju nevar lietot. „Iekšpolitiskā līmenī saprotam selekcijas nozīmi. Tas ir zinātniskais darbs, kas prasa naudas resursus. Ja šis darbs nav tiešā kontaktā ar uzņēmējdarbību, kas to apmaksā, tad valstij un valdībai ir jāpiepalīdz. Ar 2020. gadu plānojam finansiālu palielinājumu budžetam, kas būs veltīts jaunu šķirņu izveidei. Par konkrētām summām runāt nevaram,” piebilda J. Grasbergs.

ZM Lauksaimniecības departamenta direktora vietniece Iveta Ozoliņa paurda, ka selekcija nacionālā līmenī ir lauksaimnieciskās ražošanas neatkarības pamats. Jaunām augu šķirnēm papildinās jaunas izvirzāmās prasības, attīstot savas šķirnes, būtu iespējams mazināt Latvijas lauksaimnieku atkarību no citu valstu šķirnēm. Latvijas šķirņu pieprasījums izpaužas graudaugu un zālāju audzēšanā, un dati rāda, ka tie aizņem 80 % no visas Latvijas aramzemes.

Savukārt **AREI vadošā pētniece Sanita Zute** atgādināja, ka vērtība ir ne vien izveidotās šķirnes, bet arī zinātniskais potenciāls, proti, cilvēki, kas strādā pētniecībā. Zinātnieki un pētnieki 30, 40 un 50 gadu garumā uzkrāj tādas zināšanas, kādas nevar apgūt nevienā skolā. Šobrīd Latvijā ir 32–35 cilvēku zinātniskais personāls, kas strādā selekcijas jomā, lielākais vairums no tiem 50+ kategorijā. Tāpēc S. Zute klātesošos mudināja aizdomāties, ka jārisina arī jautājums par paaudžu nomaiņu zinātnē. „Šobrīd daudzi zinātnieki spiesti strādāt projektu ietvaros, bet starp projektu un selekciju ir milzīga atšķirība. Uzrakstām projektu, piesaistām naudu, bet tā ir īstermiņa aktivitāte, kamēr selekcijā rezultātu nereti redzam pēc 25 gadiem. Daudzi jaunie pētnieki vēlas interesantu, dinamisku darbu, kurā sasniedzami rezultāti pēc četriem, pieciem gadiem. Tāpēc jaunajiem sekotājiem jābūt nedaudz *iemīļējušāmiem* selekcijā. Otra lieta, kas kļūst aktuāla, ir modernas tehnoloģijas un jaunas pētnieciskās metodes. Un trešais aspekts, kā piesaistīt jaunus pētnieciskos cilvēkresursus, ir finanses. Bez īstermiņa projektiem selekcijai atvēlētais finansiālais atbalsts gadā ir aptuveni 270 000 EUR no valsts un 10 000 EUR no kopējās autoratlīdzību naudas. Ja šos līdzekļus sadala uz 30 zinātniekiem un 30 tehniskajiem darbiniekiem, kas strādā nazarē, mēnesī iznāk aptuveni 300 EUR.”

Latvijas Sēklaudzētāju asociācijas valdes loceklis un SIA „Krustmaļi sēklas īpašnieks Mārtiņš Flaksis zālē sēdošajos sākotnēji radīja sašutumu, sacīdams, ka, aizdomājoties par jaunatjumu, vai Latvijai vajag/nevajag attīstīt selekciju, nonācis pie secinājuma, ka nevajag. „Savā saimniecībā audzējam arī zirņus. Zemnieks arvien meklē labākas, augstražīgākas, agrākas un izturīgākas šķirnes, un, papētot datubāzes, secināju, ka Eiropā ir reģistrēts vairāk nekā 370 šķirnes zirņu. Ir, no kā izvēlēties! No tāda viedokļa raugoties, selekcija Latvijā nav vajadzīga. Paralēli dotos redzams, ka Latvijā šogad sēklkopībai ir audzētas 13 zirņu šķirnes. Blakus ir Lietuva, Igaunija – klimats ļoti neatšķiras, varam sadarboties un iegādāties viņu šķirnes. Piesauktos 270 000 EUR varam novirzīt kaut kam lietderīgākam. Ceļojot un skatoties, kas notiek pasaulē, nākas secināt, ka visu diktē patērētājs, un tik tiešām, nākotne iezīmē, ka cilvēki arvien vairāk pieprasīs vietējo ražošanu. Vairāk un vairāk priekšroku dos vietējiem augļiem, dārzeņiem, nevis importētajiem. Ja reiz mūsu zemnieki prot to pašu izaudzēt Latvijā, tad ir muļķīgi to ievest no ārzemēm. Vai mēs varam konkurēt ar ārzemju gigantiem? Protams, nē. Un mums to nemaz nevajag. Ir jāraugās nevis uz to, ko dara citi, bet jāiekleausās, ko vēlas vietējais. Kādam no iesaistītajām pusēm un, iespējams, pat politiķiem ir jāveido šis saistošais tilts starp selekcionāru, ražotāju un patērētāju,” bilda M. Flaksis.

Savukārt **Zemnieku saeimas valdes priekšsēdētāja vietniece Maira Dzelzkalēja - Burmistre** minēja, ka problēmu rada

paši zemnieki, kas nenovērtē selekcionāru darbu, jau gadu desmitiem autoratlīdzībās nesamaksājot selekcionāriem to, ko tie pelnījuši. „Ar nožēlu, jāsaka, ka Zemnieku saeima ir gājusi pie politiķiem, esam kopīgi diskutējuši, meklējuši risinājumu, kā likumīgā ceļā panākt to, kas selekcionāriem pienākas, bet jāsecina, ka mūsu valdībai trūkst politiskās gribas, tāpēc vēl arvien esam tur, kur esam. Veidus, kā likt zemniekam autoratlīdzībās samaksāt vismaz pāris eiro no hektāra, joprojām nav izdevies atrast, bet brīvprātības princips Latvijā nestrādā,” bezspēcību šajā situācijā uzsvēra ZSA valdes priekšsēdētāja vietniece.

Veidus, kā likt zemniekam autoratlīdzībās samaksāt vismaz pāris eiro no hektāra, joprojām nav izdevies atrast.

Savs sakāmais bija arī **LPKS VAKS komercdirektorei un galvenajai agronomei Zintai Jansonei**, kura vērsās pie auditorijas, akcentējot, ka ikviens sabiedrības loceklis ir daudz vairāk saistīts ar selekciju, nekā pats to apzinās. „Eiropā vidēji katra astotā darba vieta ir saistīta ar lauksaimniecību. Mums visiem – zinātniekiem, selekcionāriem, Zemkopības ministrijas darbiniekiem, pasniedzējiem un sabiedrībai kopumā ir jāiemācās skatīties plašāk, jāsaprot cēloņsakarības. Lauksaimniecība ir neatņemama Latvijas tautsaimniecības sastāvdaļa un līdz ar to arī selekcija. Līdz šim ir bijuši vairāki piegājieni, kā veiksmīgi likumā iestrādāt autoratlīdzības, bet abas šīs reizes tas viss paliek projektu skicēs, kuras ir izstrādātas, kopā sadarbojoties lauksaimnieku organizācijām, ministrijai, LAD pārstāvjiem un selekcionāriem, ņemot par piemēru un pamatu citās Eiropas Savienības valstīs lietoto pieredzi, kur tā sekmīgi darbojās! Bet tas, ka Latvijas šķirnes Latvijā ir vajadzīgas, tas gan ir fakts. Par to liecina sēkļaudzētāju pieteiktie lauki uz aprobāciju. 2019. gadā no aprobācijā pieteiktiem laukiem – 42 % mieži ir Latvijas šķirnes, 21 % vasaras kvieši – Latvijas šķirnes, 22 % auzu Latvijas šķirnes, 28 % ziemas kviešu – Latvijas šķirnes. Manā skatījumā šis ir ļoti augsts rādītājs tik lielā ārzemju kompāniju šķirņu piedāvājumā.”

Kopsavilkumā jāsaka, ka konferences dalībnieki pie risinājuma nenonāca, iespējams tālab, ka iznākums nav atkarīgs tikai no vieniem *spēlētājiem*, taču vienojās, ka Latvijai selekcija ir nepieciešama, ka Latvijas selekcionāriem un lauksaimnieci-
bas jomas pētniekiem ir jārēķinās ar globāliem procesiem, taču jāpatur fokusā vietējais patērētājs. Mērķtiecīgi jāturpina strādāt pie selekcijas konkurētspējas, sociālā taisnīguma, daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumiem. Jāattīsta šķirnes, kas piemērotas mūsu klimatiskajiem apstākļiem, liekot uzsvāru uz bioloģiskām saimniekošanas sistēmām. Jāvīrās uz to, lai selekcija būtu Zemkopības un Izglītības un zinātnes ministrijas, tātad valsts finansēta. Tāpat jāturpina strādāt pie taisnīgas autoratlīdzību samaksas un jāizglīto zemnieki. Jāattīsta saistība starp pētniekiem, lauksaimniekiem, pārstrādātājiem un patērētājiem. Jāturpina domāt par jaunās paaudzes piesaisti selekcijā un zinātnē kopumā. Jāpiesaista tehnoloģijas, jāiet līdzī laikam. Jādomā ne vien par īstermiņa, bet arī par ilgtermiņa projektiem, ko nākotnē varētu finansēt un atbalstīt valsts.